Politička, ekonomska i socijalna kriza u BiH 2014/2015

Protesti u BiH – čemu vodi vlast „gušenjem“ zahtjeva i energije građana?

Autori: Enver Kazaz, Žarko Papić, Tijana Dmitrović

Inicijativa za bolju i humaniju inkluziju, Sarajevo, juni 2014.

Uvod – ko ne sluša vjetar, slušaće oluju

U aprilu 2013. godine IBHI je objavio analizu „Politička, ekonomska i socijalna kriza u BiH 2012/2013 – Put ka novim politikama“. U tom dokumentu je izložena detaljna analiza političke krize od 2010. godine, ekonomske krize i socijalne situacije. Ta analiza i danas u potpunosti „drži vodu“, novo je jedino pogoršavanje svih ekonomskih i socijalnih pokazatelja. Citiraćemo dio dokumenta posebno relevantan za analizu koja slijedi u ovom dokumentu:

„Da li stalno pogoršavanje socijalne situacije, te odsustvo izgleda za ekonomski oporavak zbog potpune nesposobnosti i nezainteresovanosti političkih elita da rješavaju stvarne ekonomske i socijalne probleme može dovesti do socijalnog bunta?

Hipotetički, analitički gledano, izglede za socijalni bunt smanjuje apatija, široko prisutna u stanovništvu, preciznije, strah od nasilja („samo da rata ne bude“), odsustvo građanske svijesti, „akademizam“ civilnog društva, nepostojanje bilo kakvog subjekta koji bi mogao inicirati socijalni bunt (sindikati su „polupartijske organizacije“), činjenica da veliki broj zaposlenih rade u javnom sektoru, tj. direktno zavise od vlasti, itd. Tome treba dodati i opravdani strah od nacionalističkih interpretacija, usmjeravanja socijalnog bunta te desničarskog populizma kome jesu sklone neke političke partije.

Sa druge strane, realistički gledano, socijalni bunt u BiH postoji već godinama i širi se. On je, za sada, parcijalan, demonstriraju ili štrajkuju opljačkani radnici, jedne ili druge „statusno“ ugrožene socijalne kategorije. Dakle, redovno je parcijalan a dominira borba za odbranu stečenih „statusnih“ prava na socijalne transfere, kod RVI posebno. Bitna karakteristika tog „decentralizovanog i nejedinstvenog“ buđenja socijalnog bunta u mnogo slučajeva u sebi sadrži element samonasilja ili indirektnog nasilja, od štrajka glađu do blokada saobraćajnica.

Iskustva iz svijeta iz 2011. i 2012. godine pokazuju da i siromaštvo ima svoje granice nakon kojih je svaka „iskra“ dovoljna da izazove požar socijalnog bunta koji obara vlasti. Ako su nam zemlje „arapskog proljeća“ daleko, primjer Slovenije nam je veoma blizu.

Imajući prethodno navedeno u vidu, može se primijetiti da je BiH (ukoliko se stvari dramatično, pozitivno ne riješe, a neće) u predvorju socijalnog bunta. Realnije je reći da pitanje nije hoće li ga biti, već kada i kako će se desiti?“[1]

Stavovi izneseni u citiranom dijelu postaju još relevantniji ako se podupru dokazima, koji su analitičke naravi, pri čemu ćemo ograničiti samo na socijalnu situaciju.

U BiH je 2011. godine ispod apsolutne linije siromaštva bilo 23,4% stanovništva[2] (izračunato po metodologiji Agencije za statistiku BiH - ASBiH). To je dramatično povećanje u odnosu na 2007. godinu, kada je ispod apsolutne linije siromaštva bilo 18,6% stanovništva. Situacija u entitetima je identična (FBiH – 2011. 22,7% a 2007. 17,4%; RS – 2011. 25,3% a 2007. 20,2%).[3]

Nisu jasni razlozi zašto ASBiH i entitetski zavodi za statistiku nisu računali apsolutnu liniju siromaštva za 2011. godinu, a osnovu, Anketu o potrošnji domaćinstava, provode 2011. godine čiji su rezultati bili objavljeni početkom 2013. godine. Ili su ti razlozi jasni s obzirom na konačne rezultate koji su dati, a koji nisu „politički korektni“.

Ako, hipotetički, ekstrapoliramo rast siromaštva (mjeren apsolutnom linijom siromaštva iz perioda od 2007. Do 2011. godine za period od 2007. Do 2014. godine, onda u 2014. godini ispod apsolutne linije siromaštva u BiH živi 27% stanovništva, u FBiH 26% a u RS 29%.

---

[1] Ž. Papić, S. Cenić, V. Hadžović, T. Dmitrović. „Politička, ekonomska i socijalna kriza u BiH 2012/2013 – Put ka novim politikama“. IBHI, Sarajevo, 2013.

[2] Apsolutna linija siromaštva znači 271 KM mjesečno po glavi pune odrasle osobe u domaćinstvu u cijenama iz 2011. godine. Druga odrasla osoba i djeca se računaju na manje iznose u skali ekvivalencije OECD 2 (puna odrasla osoba ima vrijednost 1, druga odrasla osoba 0,5, prvo dijete 0,3, drugo dijete 0,2, itd.). To znači da apsolutna linija siromaštva za četveročlanu porodicu, roditelji i dvoje djece, iznosi 569 KM što je, smatra se, dovoljno za održavanje minimalne egzistencije.

[3] Vidi: IBHI/Maastricht Graduate School of Governance. „Siromaštvo u BiH 2011 – Trendovi i dostignuća i Indikatori adekvatnosti ciljanja budžetskih transfera za socijalnu zaštitu u BiH 2011“ i „Budžetske novčane naknade za socijalnu zaštitu u BiH – Šta funkcioniše, a šta ne“. Sarajevo, 2013.

Ova „suha“ statistika lako može biti vizualno prikazana indirektnim indikatorima: povećanjem broja ljudi koji obilaze kontejnere, eksplozivnim rastom radnji koje otkupljuju zlato - što znači da su sve porodične zalihe iscrpljene pa se mora prodati i zaručnički prsten, promjenom ponude u malim oglasima, itd.

Istovremeno, novi podaci pokazuju povećanje neefikasnosti sistema socijalne zaštite u prethodnom periodu. Najsiromašnija petina stanovništva u BiH je primala samo 17,3% ukupnih budžetskih (nedoprinosnih) transfera za socijalnu zaštitu, koji su u 2011. godini iznosili 3,39% BDP-a BiH. U FBiH je najsiromašnija petina primala 15,4%, a u RS 20,07% ukupnih budžetskih transfera, što je pogoršanje u odnosu na 2007. godinu.

Sistem socijalne zaštite, kao što se može vidjeti poređenjem rasta siromaštva i smanjenja udjela najsiromašnijih u primanjima iz sistema socijalne zaštite, nema nikakav uticaj na smanjenje siromaštva u BiH. On je statusno zasnovan i relativno velika davanja nemaju za cilj očuvanje „socijalnog minimuma“ (što su protesti pokazali), već očuvanje političke moći „kupovine“ biračkog tijela.

Katastrofalne poplave koje su pogodile BiH u maju 2014. godine će biti snažan udarac njenoj ekonomiji, dramatično će povećati socijalne probleme i siromaštvo. Te su posljedice uvećane nesposobnošću vlasti na svim nivoima da efikasno djeluje, ublažava i prevenira posljedice. Istovremeno, otkrilo se da su budžetske stavke namijenjene za civilnu zaštitu i druge oblike preveniranja posljedica elementarnih nepogoda nenamjenski utrošene u popunjavanje budžetskih „rupa“, što je krivično djelo koje stanuje na adresama vlada na svim nivoima.

Protesti – šta i kako se dešavalo

Prvi čin – bebe ispred Parlamenta

Prvi val protesta desio se početkom juna 2013. godine povodom nedonošenja zakona o JMBG, te smrti jedne bebe koja zbog nemanja JMBG nije mogla dobiti dokumentaciju da bi se liječila u inostranstvu. Hiljade građana je blokiralo zgradu zajedničkih institucija i parlament BiH. Po karakteru mirni građanski protesti izazvali su burnu političku reakciju kroz teze o ugroženosti sigurnosti institucija BiH u Sarajevu te političku krizu izazvanu nedolaskom predstavnika RS-a i dijela hrvatskih predstavnika u ministarstva i oba doma Parlamentarne skupštine BiH.

Na protest građana politička elita je odgovorila vanzemaljskom arogancijom, bojkotom sopstvenog zakonodavnog i izvršnog rada koji bi, po definiciji, trebao služiti građanima.

Vlast nije razumjela proteste.

Drugi čin – radnici i građani na ulicama u cijeloj BiH

Dugotrajni, višemjesečni protesti protiv vlasti u BiH započeli su radničkim mirnim okupljanjima pred sjedištem vlade tuzlanskog kantona početkom februara 2014. godine i brzo su se, za dan-dva, proširili na niz većih gradova u Federaciji BiH, Sarajevo, Mostar, Bihać, Bugojno, Travnik, Goražde, Tešanj itd., ali i Brčko distrikt, gdje su kao socijalni bunt bili potpuna međuentitetska, pa i međuetnička poveznica, ako ih se hoće procjenjivati i iz takve perspektive. Na mirne proteste tuzlanskih radnika tamošnja kantonalna vlast reagirala je najprije ignorancijom, kao i na sve dotadašnje radničke proteste, a potom vidjevši da se radnicima pridružuju i grupe organizirane preko društvenih mreža, vlast se uplašila masovnosti građanske pobune i policijskim snagama naredila prekomjernu upotrebu sile. Važno je istaći da je Vlada Federacije BiH 6. februara organizirala sastanak federalnog i ministara policije kantona u kojima su se desili protesti. Na tom sastanku formirano je koordinaciono tijelo čiji je zadatak bio održavanje javnog mira i reda u gradovima u kojima su se održavali protesti. Važno, stoga što je takav čin mogao biti shvaćen kao poruka da će vlasti silom ugušiti građanski bunt.

U znak podrške tuzlanskim demonstrantima organizirani su mirni protesti u Sarajevu, a potom u Zenici, Bihaću i Mostaru, da bi na policijsku prekomjernu upotrebu sile demonstranti odgovorili snažnim sukobima sa policijom 7. februara i paljenjem zgrada kantonalnih vlada u Tuzli, Mostaru i Sarajevu, gdje

je zapaljena i zgrada Predsjedništva BiH, dok je u Zenici i Bihaću izvršeno kamenovanje tamošnjih sjedišta kantonalnih vlasti. U Bihaću je, što je važno istaći zbog karaktera protesta izvršeno i kamenovanje privatne imovine tamošnjeg predsjednika kantonalne vlade. U sve mjere represivne prevencije i u Banjoj Luci su danima protestvovali dijelovi boračke populacije RS-a.

Da bi se objasnilo nasilje ispoljeno na protestima, nužno je imati u vidu karakter prethodnog talasa radničkog i građanskog nezadovoljstva. Obespravljeni radnici, opljačkani u kriminogeno izvedenoj privatizaciji, godinama su različitim oblicima mirnih štrajkova, čak samopovređujućih štrajkova glađu, uzaludno tražili svoja osnovna, zakonima zagarantirana prava: uvezivanje radnog staža, uplata neplaćenog socijalnog osiguranja, isplata plata neisplaćenih po nekoliko godina itd. Na sličan način su protestirali i građani nezadovoljni radom političkih oligarhija, njihovom prekomjernim bogaćenjem i privilegijama koje su stekli donošenjem niza zakonskih mjera kojima su privatizirali kompletna državni aparat. Od strane vlasti ignorisano ili manipulativnim obećanjima kanalizirano u politikantske svrhe, ili pak korišteno za međupartijske obračune, socijalno nezadovoljstvo se gotovo dvije decenije akumuliralo, da bi dobilo oblik lumpenproleterskog socijalnog bijesa ispoljenog nasiljem na protestima. Tome treba dodati da su vlasti instrumentalizirale sindikalna vođstva, razbile sindikate na niz granskih i time onemogućile zakonom propisanu masovnu radničku borbu za svoja zagarantirana prava. Jednom riječju, dugogodišnje ignorisanje radničkog i građanskog nezadovoljstva vratilo se vlastodršcima kao bumerang nakon kojeg su morali iznaći nove modele kojima će ga izmanipulirati i iskoristiti u svoje svrhe.

Doda li se svemu ove intenzivna politička kriza od izbora 2010., onda je jasno da socijalnom nezadovoljstvu i rastu socijalnog bijesa doprinosi i iznevjereno očekivanje građana od tzv. socijaldemokratskih partija na vlasti, prije svega SDP-a u Federaciji BiH, ali i SNSD-a u Republici Srpskoj. One nisu svoje politike vodile u skladu sa normama socijalne pravednosti, nego u smjeru razbuktavanje političke krize i liderokratskog i partitokratskog principa vladanja. Pogotovu je očekivanja stanovništva iznevjerio SDP, koji je, nakon dugo čekanog dolaska na vlast, namjesto stabilizacije zemlje i njenog ekonomskog opravka proizveo najveću krizu vlasti, uz očigledan nepotizam, nastavak korupcije i sumnje u kriminogeni način vladanja.

Svi neophodni uvjeti stekli su se, dakle, početkom 2014. godine za provalu socijalnog bijesa: dugogodišnje ignorisanje građanskog i radničkog nezadovoljstva, nastavak političke krize, rast ekonomske krize, nastavak liderokratskog i partitokratskog modela vladanja, daljnje enormno bogaćenje partijskih elita i njihovih tajkuna, rast broja nezaposlenih, trend rasta općeg siromaštva, dovođenje zemlje u dužničko ropstvo i što je najgore – beskrajna bahatost vlastodržaca koji od zadnjih izbora nisu radili ništa drugo do različito prekomponirali ovu ili onu razine vlasti. Zato pitanje nije bilo samo kakvi će protesti biti, nego kad će se dogoditi i koliku masovnost će imati. Oni dotadašnji, parcijalni, preko noći su početkom godine prerasli u masovne i što je još važnije dugotrajne, da bi preko organiziranja plenuma prerasli u institucionalizirani oblik građanske pobune.

Svaka rasprava o učincima protesta mora imati u vidu da njihovi rezultati nisu zanemarivi, iako se na prvi pogled čini da je tako. Naime, protesti su do kraja demaskirali postojeći model vladanja budući da su bili usmjereni protiv svih političkih elita, kako nejasno definirane pozicije isto tako protiv opozicije, ma šta se pod tim podrazumijevalo u Federaciji BiH u kojoj je gotovo svaka stranka na ovoj ili ono razini u vlasti. Takav karakter protesta ukazuje na jasan stav učesnika protesta – politika i naprijed opisani načini vladanja, a ne samo ova ili ona politička partija, su ono što uništava BiH. Nadalje, socijalna pitanja i načelo društvene pravednosti postali su konačno, makar za određeno vrijeme, glavno političko pitanje u zemlji u kojoj se vlast bavila isključivo proizvodnjom različitih vrsta međuetničkih sukoba i političkih kriza. Potom su na protestima artikulirana po prvi put na masovan način i u širem društvenom prostoru pitanja kriminogene, pljačkaške privatizacije i odgovornosti za nju, kao i pitanja neposredne političke i moralne odgovornosti vlastodržaca, a ne samo one zakonske, koja uostalom nikad nije ni funkcionirala na odgovarajući način. Tako snažni protesti su, dakle, na nov način artikulirali stara pitanja i društvene probleme pretvorivši ih u socijalni konflikt sa vlastima. Na drugoj strani, politika etničkog konflikta, projektirana u partijskim vrhovima, nije, barem za određeno vrijeme, bila dominantna u javnom

prostoru, u čemu treba gledati dugo čekani začetak nove društvene svijesti u građanstvu Bosne i Hercegovine.

I drugi rezultati protesta su također nezanemarivi. U svega nekoliko dana dogodilo se ono što je doskora bilo nezamislivo u tranzicijskoj BiH: ostavke nekoliko kantonalnih vlada pod pritiskom građanskog nezadovoljstva i bunta. Za veoma kratko vrijeme pale su vlade tuzlanskog, zeničko-dobojskog, sarajevskog i bihaćkog kantona i to uz nemale otpore kantonalnih vlastodržaca. Do tada vlade su padale uglavnom zbog šibicarskog prekomponiranja parlamentarnih većina i surove borbe za vlast partijskih oligarhija.

Valja istaći da je oštrica demonstrantskog bunta najjače i bila usmjerena na kantonalnu razinu vlasti, jer se tu i rješava najveći broj praktičnih egzistencijalnih pitanja i prava, a kantoni se ionako percipiraju kao birokratski višak i opterećenje za finansijsku stabilnost zemlje. Jednostavno rečeno, oni su sa svojom preglomaznom birokratijom od njihovog formiranja poimani kao kočnica za bilo koji oblik efikasnog funkcioniranja upravljačkog sistema u zemlji i uz to izvor socijalne nepravde. Zahtjevima učesnika protesta za bezuvjetnim ostavkama kantonalnih vlada pridružen je i onaj za bezuvjetnom ostavkom federalne vlade i formiranje ekspertskih vlada na svim razinama vlasti. Tim zahtjevima demonstranti su pridodali i čitav niz drugih: kresanje privilegija koje su sebi prigrabili vlastodršci na različitim razinama vlasti, od previsokih plata, honorara za rad u različitim komisijama do tzv. bijelog hljeba, tj. plaćanja plata i nakon isteka njihovog mandata. Slijedeći set njihovih zahtjeva vezan je za reviziju pljačkaške privatizacije i kažnjavanje onih koji su je proveli. Potom su tim dodali i zahtjeve vezane za radnička prava i pokretanje proizvodnje u preduzećima koja su zbog loše privatizacije propala ili su na rubu propasti. A onda je svemu tome dodan čitav niz vrlo precizno sročenih mjera čijim provođenjem bi se izvršile ogromne uštede na svim budžetskim razinama, smanjili javni troškovi i omogućilo ekonomsko ozdravljenje zemlje. Naravno, među zahtjevima su se mogli čuti i oni koji su išli ka mjerama za reindustrijalizaciju zemlje i hitan prestanak daljnjeg zaduživanja kod međunarodnih finansijskih institucija.

Plenumi – neposredna demokratija na djelu ili civilno društvo u akciji

Nakon nekoliko dana protesta građani su se samoorganizovali u plenume ako oblik neposredne demokratije. Uz sve pokušaje manipulacije od strane političkih stranaka i ubacivanja provokatora, plenumi se sačuvali i održali svoj izvorni karakter, direktnu artikulaciju interesa naroda, obespravljenih, nezaposlenih i siromašnih. Sa druge strane, pokazali su, nasuprot etabliranim organizacijama civilnog društva i „NVO eliti“, pravo lice i mogućnosti, suštinu civilnog društva, što je svakako građanski aktivizam.

Protesti i plenumi su izmijenili karakter političkog života u BiH, dali su mu novi, neposredno demokratski karakter. Ko to zanemari, ili zaboravi, a naše političke partije svakako hoće, izgoriće u sopstvenoj istorijskoj gluposti i nesposobnosti.

Vlast v. protesti i plenumi – neizmjerna lakoća manipulacije u korist sopstvene štete

Sve u svemu, građani su na protestima i u radu plenuma pokazali da posjeduju znatno više upravljačkog znanja od vlastodržaca, ali i da su njihovi zahtjevi i predložene mjere realni, vrlo brzo provedivi i da oni mogu značiti ozbiljan uvod u rješavanje socijalne i ekonomske krize. Uprkos pojedinim lutanjima i nepoznavanju ovlasti koje imaju pojedine razine vlasti, te nekim pogrešno adresiranim zahtjevima, može se konstatirati da su pogotovu u radu plenuma kao modelu direktne demokratije građani pokazali izuzetnu društvenu odgovornost i visoku civiliziranost. Jednostavno rečeno, prijašnja apatija građana, najednom se pokazala i kao dugotrajna akumulacija socijalnog nezadovoljstva, a lumpenproleterski oblik nasilja ispoljen na početku protesta prerastao je u visokociviliziran model direktne demokratije u radu plenuma. Oni su i najdragocjeniji rezultat građanske pobune s početka godine, a uspjeli su dugo, za bosanskohercegovačke uvjete društvene urušenosti gotovo nezamislivo dugo, održavati tenziju građanske pobune. Treba napomenuti da su građani Zenice, Tuzle, Mostara, Bihaća i Sarajeva tokom februara, marta, aprila, pa čak i u maju protestirali na ulicama, a plenumi su radili svakodnevno u

februaru i prvoj polovini marta. Plenumi ostaju kao bosanskohercegovački društveni novum i ona forma organiziranja protesta koja se u svakom momentu može iznova konstituirati, bilo preko društvenih mreža, bilo na neki drugi način.

Kada su u pitanju vlastodržačke reakcije na proteste, onda treba u prvi plan istaći početno potpuno nesnalaženje svih razina vlasti i svih političkih oligarhija i njihovo nerazumijevanje vanredne situacije koju su protesti napravili. Vlast se oslonila na raniji model ignoriranja protesta, vjerujući da ne postoji dovoljno društvene energije koja bi pokrenula masovnu pobunu građana. Potom su početno ignorisanje vlastodršci brzo zamijenili otvorenom prijetnjom policijskom silom i izvođenjem jakih policijskih snaga na ulice, a onda prekomjernom upotrebom sile, najprije u Tuzli, pa potom djelimično i u drugim gradovima. Ali, pokazalo se da je akumulirani socijalni bijes puno jači nego li je iko mogao pretpostaviti, pa su u sukobima sa policijom 7. 2. 2014. građani naprosto razbili policijske snage i zapalili naprijed pomenute zgrade. Ti sukobi pokazuju dvije važne stvari. Prva je svakako ta da u budućnosti nasilje lako može biti ponovljeno. A druga je da u budućnosti na njegovom udaru neće biti samo javna imovina. Događaji u Bihaću za vrijeme protesta i kamenovanje privatne imovine tamošnjeg premijera kantonalne vlade to sugerira, baš kao i parola sarajevskih protestanata: *Idemo na Poljine,* gdje se nalaze vile Zlatka Lagumdžije i Bakira Izetbegovića. Takva nedvosmislena poruka da bi se u budućnosti privatna imovina vlastodržaca i njihovih tajkuna mogla naći na udaru socijalnog bijesa jeste razlog njihovog početnog straha koji je brzo zamijenjen pooštravanjem zakonskih normi kojima se reguliše javno okupljanje, ali i čitavim nizom drugih poteza iz kojih se jasno može iščitavati karakter rigidnog vlastodržačkog uma. Optuživši policiju da nije valjano obavila svoj zadatak, vlastodršci su odmah po smirivanju protesta donijeli odluku da specijalne policijske snage snabdiju određenom količinom gumenih metaka, vodenim topovima, novim pištoljima i drugom opremom. Zatim su zastrašivanje protestanata prenijeli na zakonski i sudski teren montirajući optužnice prema kojim će demonstranti koji u palili pomenute zgrade biti optuženi za terorizam i rušenje ustavnog poretka. Tako jake optužnice pokazuju da početni vlastodržački strah, kada se sistem za svega nekoliko sati bio gotovo raspao, prelazi u novu fazu svoje rigidnosti – upotrebu sile i očite prijetnje najtežim mogućim kaznama.

Sa druge strane, nasilje od strane učesnika protesta svakako je za osudu. S time u vezi se mogu postaviti bar dva pitanja: Ko je odgovoran za kulturu nasilja u kojoj danas žive mladi u BiH te za osjećaj nesigurnosti svih nas od „malog“, uličnog, ili „većeg“ kriminala? Jednako je važno istaći da se nad građanima BiH, posebno nad radnicima, od 1996. godine vrši nasilje, od pljačkaške privatizacije do metastazirane korupcije. Svakako nisu odgovorni građani, mladi ljudi, radnici, a vlast od te odgovornosti ne može pobjeći.

Drugo je pitanje kome je odgovaralo nasilje, posebno paljenje zgrada? Sigurno ne onima koji su protestima tražili svoja prava i izražavali socijalni bunt, već onima kojima je trebala mogućnost da se u vezi protesta zamijene teze i zastraše potencijalni budući učesnici protesta.

Kada je riječ o nasilju, vjerovatno nikad nećemo znati šta se i kako dešavalo. Analitički gledano, interesantno je sljedeće:

- Već prvi i drugi dan protesta predstavnici vlasti, posebno najviši dužnosnici Policije FBiH, išli su sa zamjenom teza – nije bitan uzrok protesta, bitno je nasilje na protestima.
- Sljedeće je bilo kvalifikovanje nasilja terorizmom, rušenjem ustavnog poretka te najava velikih hapšenja od počinilaca do organizatora i logističara, od čega nije bilo ništa sem par jednomjesečnih pritvora.

„Pitanje za milion dolara“ je da li je policija toliko nesposobna, ili zna kome je odgovaralo nasilje, da bi se zamijenile teze, građani zastrašili i vlast sačuvala?

Istodobno s tim vlasti su instrumentalizirale gotovo sve medije, i one javne i one privatne. Demonizacija demonstranata sistemski je otpočela stavljanjem akcenta na nasilje i davanjem širokog prostora prijetnjama policijskih zvaničnika (terorizam, rušenje ustavnog poretka, itd.). Kratke izjave učesnika protesta koji su govorili o uzrocima nisu bile dovoljne za balansiran prikaz protesta. Mediji su, uz časne izuzetke, preko noći instrumentalizirani i stavljeni pod punu kontrolu partijskih lidera i njihovih političkih

poslušnika. Demonizacija protestanata na medijima praćena je prizivanjem u sjećanje ratnih sukoba, a doda li se tome da su se bošnjačkim političkim elitama u demoniziranju protesta pridružile one republičkosrpske na vlasti, kao i one hrvatske i njihova medijska i kvaziintelektualna mašina, onda je jasno da su početni strah od protesta vlastodršci pretvorili u propagandni medijski rat protiv njih. I dok je bošnjačka politička elita provodila medijsku huliganizaciju protesta uz otvoreni propagandni međubošnjački politički rat na relaciji SBB s jedne, te SDA i SDP s druge strane, hrvatske i republičkosrpske politička elite provodile su njihovu medijsku etnizaciju. Hrvatski političari su proteste tumačili kao isključivo bošnjačke uz to usmjerene protiv Hrvata, čemu je simbolički snažno doprinosilo paljenje zgrade HDZ-a u Mostaru te izjave pojedinih instrumentaliziranih intelektualaca od strane HDZ-a. Republičkosrpske elite su, pak, u strahu da se protesti ne preliju preko entitetske granice pokrenule svoju medijsku mašinu, nastojeći da friziraju socijalno stanje u RS-u i da pozivanjem na republičkosrpski patriotizam i očuvanje Republike Srpske očuvaju socijalni mir.

Uprkos upozorenjima međunarodnih političkih zvaničnika da čuju i uvaže zahtjeve protestanata, domaći političari su se o njih potpuno oglušili, a pad nekoliko kantonalnih vlada otud djeluje kao lagano žrtvovanje pijuna u političkoj manipulaciji da bi se umirio socijalni bunt. Žrtvujući kantonalne premijere, partijski lideri su znali da u sistemu vladanja ne žele ništa bitno mijenjati, a onda su Lagumdžija i Izetbegović započeli politički rat protiv Radončića, optužujući ga da je organizator protesta, inspirator paljenja zgrada i da je kao ministar sigurnosti spriječio djelovanje policijskih snaga koje su trebale štiti zgradu predsjedništva. Radončić je na drugoj strani pokušao instrumentalizirati proteste i preko članova svoje političke partije usmjeravati njihove zahtjeve. Prljava politička borba završila je tako što je Radončić smijenjen s mjesta državnog ministra sigurnosti, da bi se prerasla u prljavu predizbornu kampanju.

Drugu fazu vlastodržačke manipulacije protestima obilježava nastojanje da vlastodršci prisvoje sve narative protestanata i predstave ih kao vlastitu politiku, baš kao da ti narativi nisu usmjereni protiv njih. Tako se učas dogodilo da političari u javnom prostoru počnu govoriti kao demonstranti, te da uz to podržavaju, kako vole reći, opravdane zahtjeve protestanata. Ta faza političke manipulacije protestima je veoma sofisticirana, jer računa sa prisvajanjem kompletnog simboličkog i moralnog kapitala protesta. Kako bi otupili oštricu socijalnog bijesa i eventualno je usmjerili na političke protivnike, politički moćnici otimaju retoriku od protestanata i pretvaraju u novi politički govor, a sve precizne demonstrantske zahtjeve u maksimalnoj mjeri devalviraju, razvodnjavaju i opstruiraju njihov provođenje. Očigledno je to već u načinu na koji je izbjegnuto formiranje ekspertskih vlada. Samo je u tuzlanskom kantonu taj zahtjev ispoštovan, a tamošnja ekspertska vlada nije to ni po čemu, nego je u konačnici sastavljena od više-manje članova političkih stranaka, dok vlastodržačke oligarhije preko kantonalne skupštine i dalje kontroliraju poteze te vlade. U svim drugim kantonima vlade ili nisu formirane ili je proces njihovog formiranja nemoguć. Nastupio je period tehničkih vlada koji će vjerovatno trajati sve do općih izbora u oktobru. Zahtjevi demonstranata za umanjivanjem beneficija političkim moćnicima tobože su ubačeni u skupštinske procedure i tamo će se vjerovatno voditi duga manipulativna rasprava o njima. O onim zahtjevima koji se odnose na radnička i socijalna prava osim retoričkih poruka sve razine vlasti ne vode nikakvog računa. Izmanipuliran je i zahtjev za revizijom pljačkaške privatizacije, a Federalna vlada je donijela spisak sumnjive privatizacije u svega dvadesetak preduzeća, zaobilazeći one općepoznate slučajeve, a kamo li one koji nisu prisutni u javnom prostoru. Demonstranti su na kraju, može se slobodno konstatirati, izmanipulirani i poraženi na vrlo sofisticiran način – prisvajanjem retoričkog plana protesta od strane političkih oligarhija.

Ali, dok su ovdašnje političke elite u potpunosti devalvirale proteste, one međunarodne su ih koliko-toliko uvažile i svojim porukama domaćim političarima uzalud pokušavale skrenuti pažnju da trebaju i moraju saslušati demonstrantske zahtjeve.

Kome zvona zvone?

Činjenica da se ovi o njih oglušuju i da su ih već izmanipulirali ukazuje na to da će se socijalni bijes i dalje akumulirati, a da se naredna njegova eskalacija u ovom trenutku ne može pouzdano pretpostaviti. Sigurno je jedno – neuslišeni demonstrantski zahtjevi i nepostojanje reformi kako unutar države tako i u

političkim partijama uslovit će daljnje jačanje socijalne, ekonomske, političke i svake druge krize. Demaskirane političke oligarhije ne mogu navući novu masku pred sve oštrijim socijalnim zahtjevima i transformiranom društvenom sviješću. Doda li se tome činjenica da se plenumi u svakom trenutku mogu iznova samoorganizirati, baš kao i građani, onda valja očekivati novu provalu socijalnog bijesa. Samo je pitanje kad će ona izbiti i u kojim razmjerama, te kakvog karaktera će biti. Da će do toga doći pokazuje niz faktora, od onih ekonomskih, socijalnih, privrednih do ideoloških. A kad se o ideološkim govori, onda treba istaći u prvi plan ideju socijalnog konflikta i promjenu simboličkog imaginarija što ih protesti uvode u bosanskohercegovačko etnički podijeljeno društveno polje. Ideja socijalnog konflikta kao novi društveni koncept otvara niz pitanja koja je vlast do sada uspješno gurala pod tepih, te demaskira do kraja dosadašnji način vladanja. On se uspio održavati kao vlast u ime etnije, da bi ga protesti pokazali kao surovu vlast nad etnijom. Simbolički imaginarij baziran na etničkim interpretacijama rata u rasponu od onih herojskocentričnih do onih viktimizacijskih sa projekcijom druge etničke skupine kao svepovijesnog neprijatelja uzdrman je u svome temelju, a namjesto njega u društveno polje uvedeni su novi simboli bazirani na čežnji masa za socijalnom pravdom. Naravno, ti simboli su za sada krhki, ali to ne znači da oni neće u budućnosti igrati važnu društvenu ulogu. O njihovoj snazi i efektima možda najbolje govori činjenica da je na njih SDA sa Bakirom Izetbegovićem na čelu pokušala odgovoriti ratnim patriotskim narativima ističući da je zgrada Predsjedništva BiH simbol njene ratne odbrane i dovođenjem dobitnika ratnog priznanja zlatni ljiljan na televizijske ekrane uz njihovu prijetnju da će oružjem braniti te simbole i zemlju u cjelini. U takvom posezanju za patriotskim narativima Izetbegović i SDA kopiraju republičkosrpske političke elite koje prigušuju socijalnu pobunu pozivanjem na republičkosrpski patriotizam. Nastojeći održati etnički konflikt u društvenom polju, sve tri političke elite, bošnjačka, hrvatska i srpska naprosto ne vide današnju bosanskohercegovačku stvarnost i dubinu njene krize. Zato od njih i nije moguće očekivati provođenje reformi koje bi otpočele njeno rješavanje.

A izazvavši regionalne simpatije, protesti su dobili i solidarnu demonstrantsku podršku u glavnim gradovima susjednih zemalja, Zagrebu, Beogradu i Podgorici, dok su pozitivan odjek imali i u glavnom gradu Makedonije, Skoplju, gdje su im tamošnji demonstranti dali otvorenu podršku. I dok su u regiji imali pozitivan odjek i nedvosmislenu podršku, u Bosni i Hercegovini oni se nisu uspjeli u značajnijoj preliti preko entitetske granice i zahvatiti Republiku Srpsku, a niti gradove u kantonima sa hrvatskom većinom u Federaciji BiH. Te činjenice treba imati u vidu pri svakoj analizi ovih protesta, jer one sugeriraju dubinu podjele bosanskohercegovačkog društva po etničkim osnovama i sposobnost vlasti da ih koristi, kako bi u maksimalnoj mjeri očuvala etnonacionalističke ideološke narative kao masku koja masama zapreČuje uvid u društvenu stvarnost i dubinu političke, socijalne, ekonomske, kulturne i svake druge krize. No, to nije razlog zbog kojeg se protesti sa dijela Federacije nisu u većoj mjeri prelili na pomenute prostore. Uzroci tome sadržani su u dubini i karakteru socijalne krize u pojedinim sredinama.

Naime, protesti su otpočeli u gradovima koji su prije rata imali više-manje jaku industriju koja je procesu privatizacije opljačkana ili do kraja uništena. Otud je njihovo jezgro položeno u prevarenu radničku klasu koja godinama ili mjesecima živi bez plata, socijalnog osiguranja i ispod granice siromaštva. Razmjere takve privatizacijske pljačke i stepena uništenosti predratne industrije najočitije su u tzv. tuzlanskom industrijskom bazenu, potom djelimično u zeničkom, dok na prostoru današnje Republike Srpske takvih industrijskih bazena nije bilo, a samim tim ni velike koncentracije radničke klase. Na tom prostoru radnička klasa je raspršena po nizu manjih gradova, a bez njene velike koncentracije unutar jednog urbanog prostora nije u današnjoj BiH bilo realno očekivati da se radništvo samoorganizira i mimo sindikata, do kraja instrumentaliziranog od vlasti, krene u pobunu protiv vlastodržačkog aparata. Isto tako, u kantonima sa tzv. hrvatskom većinom ne postoje takvi industrijski bazeni, kao tuzlanski, zenički ili sarajevski, nego je industrija disperzirana, pa samim tim je i rudimentarna radnička klasa, što znači da u njoj ne postoji dovoljno potencijala koji bi pokrenuo društvenu energiju na masovne proteste protiv vlasti. Ali, činjenica da se masovni protesti nisu iz pomenutih gradova prelili na kompletan prostor Bosne i Hercegovine, ne znači da oni nisu imali direktnu ili indirektnu podršku i u sredinama u kojima ih nije bilo. Tako je npr. dio nevladinih organizacija i građana Banja Luke izlaskom na ulice dao direktnu podršku demonstrantima u Federaciji, baš kao što su građani Livna i Drvara učinili to isto.

A to znači da su protesti, bez obzira na svu propagandnu mašineriju sve tri etno političke vlastodržačke strukture, percipirani od većine građanstva kao socijalni, a ne etnički, a da su makar i minimalnim prelaskom preko etničkih granica otvorili prostor sa transetničku socijalnu solidarnost, i još važnije, uspjeli nadilaženjem etničkog otvoriti prostor za novu vrstu društvenih identifikacija – socijalnu i klasnu, prije svega. To znači da su februarski protesti paradigmatičan društveni trenutak, jer preovlađujuća etnička i etnonacionalistička ideološka matrica koja je oblikovala društveni identitet nije uspjela održati svoju identitarnu dominaciju nad socijalnim, klasnim i pitanjima društvene pravednosti u kontekstu najjače političke, ekonomske, privredne i kulturne krize u BiH od kraja rata do danas.

Paradigmatska važnost protesta u tom smislu ukazuje na vrijednosti novih oblika društvenih identiteta u postdejtonskoj BiH koji potiskuju dominantni model etničkih identitarnih naracija i u društveni prostor uvode pitanja socijalne pravde, klasne nejednakosti, surove eksploatacije radništva, kriminalne i pljačkaške privatizacije, masovne nezaposlenosti i u konačnici (ne)pravednosti u raspodjeli društvenog bogatstva u zemlji u kojoj se tranzicija sve više ukazuje kao nemilosrdna prvobitna akumulacija kapitala od strane uistinu koruptivnih, kriminogenih, pa zašto ne reći i pljačkaških političkih i tajkunskih elita.

Očigledno je to prije svega u simboličkoj ravni protesta. Naime, simbolički društveni imaginarij razvijan u ratu i nakon njega zasnivao se na etničkim i patriotskim vrijednostima, gdje su rat i poraće postali tvornicama novih društvenih simbola. Protesti su pokazali da su ti simboli istrošeni i da oni više ne mogu biti jedini i isključivi objedinjavajući faktori kolektivnog identiteta. Drugim riječima, u društvenom podnožju, tamo gdje ne dopire pogled akademskih, religijskih i političkih elita nastale su nove simboličke vrijednosti, a stare su gotovo do kraja promijenile predznake. Upravo zato paljenje zagrada Predsjedništva BiH, kantonalnih vlada u Tuzli, Sarajevu i Mostaru dobija, pored ostalog, i obilježje ritualnog čina u kojem na društvenoj sceni u paljevini i nasilju nestaju etnički i patriotski simboli koje su stvorile pomenute elite kako bi masu držale u mentalnoj pokornosti i etnoidentitarnom simboličkom imaginariju. Zato npr. zagrada Predsjedništva BiH za demonstrante nije simbol odbrane BiH, nego, kako se u jeziku društvenog podnožja često može čuti – *troglave vlastodržačke aždaje*. Dakle, vrhunaravni simbol svega onoga protiv čega se demonstranti bune. Otud se čin nasilja mora promatrati i kao društveno-simbolički čin prve vrste kojim se do kraja raskida sa vladajućim simboličkim poretkom a u javni prostor postupno uvodi novi baziran na čežnji za socijalnom pravdom.

Protesti su, u pomenutom kontekstu, probudili svijest o solidarnosti građana bez obzira na etničku, vjersku ili entitetsku/kantonalnu pripadnost. To je došlo do punog izražaja u „eksploziji“ solidarnosti, građanskog aktivizma „sa lopatom u ruci“ kojoj smo svjedočili u maju ove godine u spašavanju života i imovine tokom katastrofalnih poplava i klizišta u BiH.

Zbog toga se može zaključiti da su protesti najvažniji društveni događaj u BiH od Daytona do danas. Oni na paradigmatičan način lome postojeći model društvene svijesti i otvaraju mogućnost za djelovanje tzv. direktne demokratije u zemlji gdje se predstavnička demokratija pokazala kao etnokratija, liderokratija i pritiokratija, a vladajući koncepti kolektivnih identiteta kao ideološka laž. No, to ne znači da ta ideološka laž neće i dalje bi na vlasti, čak možda i jačati u uslovima daljnjeg socijalnog raslojavanja. Možda čak postati privlačnija nego sada, ako vlastodržačke elite uz pomoć akademskih, medijskih i religijskih uspiju iznova socijalni pretvoriti u novi etnički konflikt.

Ovaj dokument je jedan od rezultata projekta „Uticaj na politike socijalnog uključivanja u BiH“ koji podržava Open Society Foundations.
Posebno se zahvaljujemo članovima Savjetodavnog odbora IBHI-ja: Ivanu Lovrenoviću, Miletu Lasiću, Sinanu Aliću i Svetlani Cenić, na izuzetno korisnim idejama i savjetima.
Sadržaj dokumenta je odgovornost autora.